Економічні науки

УДК 338.48

**Тимчишин-Чемерис Юлія Василівна**

*кандидат економічних наук, в.о. доцента кафедри обліку і фінансів*

*Львівський інститут економіки і туризму*

**Тымчышын-Чемерыс Юлия Васильевна**

*кандидат экономических наук, и.о. доцента кафедры учета и финансов*

*Львовский институт экономики и туризма*

**Tymchyshyn-Chemerys Julia**

*Doctor of Economics (PhD), Associate Professor*

*Lviv Institute of Economics and Tourism*

**Пилипенко Соломія Миколаївна**

*кандидат економічних наук, в.о. доцента кафедри обліку і фінансів*

*Львівський інститут економіки і туризму*

**Пилипенко Соломия Николаевна**

*кандидат экономических наук, и.о. доцента кафедры учета и финансов*

*Львовский институт экономики и туризма*

**Pylypenko Solomiya**

*Doctor of Economics (PhD), Associate Professor*

*Lviv Institute of Economics and Tourism*

**Гомольська Наталія Іванівна**

*кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і фінансів*

*Львівський інститут економіки і туризму*

**Гомольська Наталья Ивановна**

*кандидат экономических наук, доцент кафедры учета и финансов*

*Львовский институт экономики и туризма*

**Homolska Nataliya**

*Doctor of Economics (PhD), Associate Professor*

*Lviv Institute of Economics and Tourism*

# МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПОДОЛАННЯ МОЖЛИВИХ РИЗИКІВ В ТУРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
# МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ПРЕОДОЛЕНИЮ ВОЗМОЖНЫХ РИСКОВ В ТУРИСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
# METHODOLOGICAL RECOMMENDATIONS FOR PRIVATION OF POSSIBLE RISKS IN TOURISM ACTIVITY

***Анотація.*** *У статті висвітлено сутність та зміст ризиків, які існують в туристичній діяльності. Розкрито основні чинники та фактори ризику в туризмі. Розглянуто методи та основні способи для уникнення або зменшення ризику.*

***Ключові слова:*** *ризик, туристична діяльність, управління ризиком, фактори, методи.*

***Аннотация****. В статье освещены сущность и содержание рисков, существующих в туристической деятельности. Раскрыты основные факторы риска в туризме. Рассмотрены методы и основные способы для предотвращения или уменьшения риска.*

***Ключевые слова****: риск, туристическая деятельность, управление риском, факторы, методы.*

***Summary****. The article outlines the nature and content of the risks that exist in tourism activities. It revealed the main and risky factors in tourism segment. The methods and basic process for avoiding or reducing the risk were considered.*

***Key words:*** *risk, tourism activity, risk management, factors, methods.*

**Постановка проблеми.** В умовах сьогодення туристична діяльність пов'язана з великою кількістю різноманітних ризиків. Вона є однією з найризикованіших видів підприємницької діяльності у сфері надання

послуг, унаслідок чого збільшується число ризикових випадків, характерних лише для туристичної індустрії. Туристична діяльність, як і будь-який вид підприємництва, містить у собі величезну кількість явних та прихованих загроз, однаково небезпечних як для туристів, так і для компаній у сфері туристичних послуг, - турагенств, готелів, ресторанів, казино, авіакомпаній та інших підприємств індустрії туризму. Таким чином, на сучасному етапі важливим завданням для підприємств туристичної діяльності є ідентифікація, оцінювання та оптимізація ризиків.

Настання ризику в підприємницькій діяльності туристичного підприємства спричинює відхилення від намічених планів, зокрема у вигляді незапланованих витрат, збитків, або зменшення очікуваних доходів. Фактор ризику особливо посилюється в умовах нестабільності стану економіки, який супроводжується інфляційними процесами, підняттям ставок кредитування, коливанням ринкової кон'юнктури та ін. У зв'язку з цим, ризик відіграє важливу роль у туристичній діяльності і потребує розробки заходів щодо його управління.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Цій проблематиці приділяли і приділяють у своїх наукових працях такі провідні вітчизняні та зарубіжні економісти: І.О. Бочан, І.М. Білецька, В.В. Вітлінський, Н.Є. Кудла, І.Ф. Карташевська, О.В. Кокорєва, О.П. Корольчук, Ф. Найт, А.О. Овчаров, М. Портер, О.А. Пробоїв, І.М. Школа та інші.

**Мета статті** - висвітлити сутність та зміст ризиків, які існують в туристичній діяльності; розкрити основні чинники та фактори ризику в туризмі; розглянути методи та основні способи для уникнення або зменшення ризику.

**Виклад основного матеріалу.** Управлінське рішення, незалежно від того, чи воно стосується оперативної діяльності підприємства, чи його стратегічних планів розвитку, пов'язане з передбаченням можливих ситуацій за умов невизначеності. У практиці туристичних підприємств

ніколи з цілковитою впевненістю не можна встановити, як у майбутньому сформуються чинники, які будуть мати вплив на досягнення запланованих результатів. Можна обґрунтовано стверджувати, що невід'ємним атрибутом ринкової економіки є ведення підприємницької діяльності за умов невизначеності, а як наслідок цього - кожне підприємство обтяжене ризиком.

Матеріалізація ризику в господарській діяльності підприємства зумовлює відхилення від намічених планів, зокрема, у вигляді незапланованих витрат, збитків або зменшення запланованих доходів. У зв'язку з цим економічний, підприємницький або господарський ризик є дуже важливим чинником у діяльності туристичного підприємства. Він уможливлює завдання збитків господарству підприємства, коливання кон'юнктури, зміни на ринку збуту і зміну поведінки клієнтів [9].

Присутність у господарській діяльності елементів невизначеності спричинює те, що кожне рішення, яке спрямоване на досягнення майбутніх результатів, є ризиковим. Отже, ризик є функцією невизначеності, яка має характер лінійної залежності - чим вища сфера невизначеності, тим більший ризик, і навпаки, у міру зменшення чинників невизначеності й невпевненості (сумнівності) знижується також ризик.

За умов невизначеності (попит, ціни), гострої конкурентної боротьби менеджерам необхідно впроваджувати нові технології, приймати сміливі та нетрадиційні рішення, навчитися прогнозувати події, реально оцінювати ступінь ризику, йти на нього, але не виходити за межі припустимого [2].

У сфері нематеріального виробництва, купуючи послугу, клієнт також підлягає ризику і має здійснити аналіз принаймні таких його видів:

- функціонального (якою на практиці виявиться послуга, як буде функціонувати продукт);
- фізичного (чи реалізація послуги не буде загрожувати життю чи здоров'ю; цей ризик є типовим для придбання медичних чи

туристичних послуг, однак на практиці клієнту, який до кінця не обізнаний зі специфікою цих послуг, важко здійснити аналіз);

- фінансового (чи варто витратити кошти, чи задоволення з набутої послуги буде адекватне цим витратам);
- психологічного (як придбана послуга вплине на почуття гідності клієнта або на його его);
- суспільного (як купівля послуги вплине на імідж клієнта в очах друзів, ровесників, місцевої спільноти; цей вид ризику пов'язаний з вибором продуктів і марок, які мають визначені атрибути суспільного сприйняття; у процесі купівлі споживачі керуються поглядами, які сформувалися у середовищі, в якому вони функціонують).

Спеціалісти визначають специфічні чинники ризику в туризмі, серед яких виокремлюють:

- можливість природних і техногенних катастроф і надзвичайних випадків;
- поганий стан об'єктів матеріально-технічної бази;
- особливості рельєфу місцевості;
- недостатню підготовку туристичного персоналу;
- недостатню підготовку власне туристів;
- брак інформаційного забезпечення.

Різниця між матеріальним продуктом і послугою полягає не лише у виникненні перелічених ризиків, а й стосується того, в якій мірі покупець сам собі довіряє (знання, досвід). Вона залежить від ступеня відчуття невпевненості, яка виникає тоді, коли не можна передбачити багатьох важливих наслідків від прийняття рішення про купівлю [4].

Ризик - це конкретне явище або сукупність явищ, потенційна можливість заподіяння збитку об'єкту страхування [5]. Ризиком можна управляти, тобто використовувати різні інструменти, що дозволяють

деякою мірою прогнозувати настання ризикової події і вживати заходи щодо зниження ступеня ризику. Ефективність організації управління ризиком багато в чому визначається класифікацією видів ризику [6].

Під класифікацією ризику варто розуміти розподіл ризику на конкретні групи по визначених ознаках для досягнення поставлених цілей [3]. Науково обґрунтована класифікація ризику дозволяє чітко визначити місце кожного ризику в їхній загальній системі. Вона створює можливості для ефективного застосування відповідних методів, прийомів керування ризиком.

Ризики, які існують у сфері туризму, можна розділити на дві категорії. У першому випадку ризикує турист, який купує туристичні послуги. Під час подорожі туристи наражаються на небезпеку з різних причин: незнайоме місце перебування, незнання іноземної мови, різного роду несподіванки та катаклізми (втрата багажу, медичне захворювання, пограбування, непередбачувані події під час екскурсій тощо) [1]. Переважно, виділяють три групи країн і регіонів, де туристів з найбільшою імовірністю очікує той чи інший вид неприємностей.

I група - країни, що перебувають у стані військового конфлікту, і райони широкомасштабних бойових дій. Там туристам рекомендується взагалі не з'являтися. До цієї групи входять: Афганістан, Азербайджан (Нагорний Карабах і прилеглі райони), Сомалі, Західна Сахара. Зокрема, Україна із квітня 2014 року, саме її східні області та Крим.

II група - країни, в яких діють терористичні угруповання, існує внутрішньополітична нестабільність. Там рекомендується виявляти підвищену обережність і утримуватися від відвідання окремих районів. До них належать Ангола, Алжир, Бангладеш, Бутан, Гаїті, Гватемала, Грузія, Єгипет (провінція Асьют), Індія (північні штати), Ізраїль, Ірак (північні райони), Камбоджа, Китай (Тибет), Колумбія, Ліберія, Ліван, Мавританія, Малі, Мозамбік, Мьянма, Нігер, Пакистан, Папуа-Нова Гвінея (острів

Бутшкль), Перу, Сальвадор, Північна Ірландія, Сенегал, Судан (південні райони), Сьєрра-Леоне, Росія (Північний Кавказ), Руанда, Таджикистан, Туреччина (східні вілайєти), Уганда, Філіппіни (острів Манданао), Шрі-Ланка (район Джафни), Чад.

III група - країни з високим рівнем злочинності: Алжир, Азербайджан, Бєларусія, Болгарія, Бразилія (район Ріо-де-Жанейро і південні штати), Гаїті, Гамбія, Гватемала, Грузія, Домініканська Республіка, Заїр, Італія (південні області), Ємен, Казахстан, Кенія, Колумбія, Латвія, Литва, Малі, Мексика, Нігер, Нігерія, Перу, Польща, Росія, Румунія, США (Вашингтон, Даллас, Лос-Анджелес, Майамі, Нью-Йорк, Сан-Франциско, Чикаго), Таїланд (Паттайя, північні райони), Узбекистан, Україна, Філіппіни, Франція (Прованс, Блакитний берег, острів Корсика), Естонія, ПАР, Ямайка, Боснія і Герцеговина, Хорватія [10].

У другому випадку ризикує саме туристичне підприємство, яке також зобов'язане надати послуги харчування, проживання й відпочинку, що пов'язано з фінансовими втратами в зв'язку з виникнення ризикових обставин.

Ризик у туристичній діяльності - це ймовірність того, що підприємство зазнає збитків або витрат, якщо прийняте управлінське рішення не здійсниться, а також якщо при прийнятті цих рішень були допущені прорахунки чи помилки. Ризик закладено в самій сутності підприємницької діяльності, оскільки підприємець самостійно розпоряджається засобами виробництва, вибирає сферу діяльності, але не завжди діє правильно. В ринкових умовах підприємець постійно конкурує з іншими підприємцями і немає гарантії, що він вийде переможцем.

Агрегований ризик – це підприємницький ризик, який виникає в будь-яких видах підприємницької діяльності підприємця. Його пропонують розглядати у двох аспектах: операційному та фінансовому. В

абсолютному значенні ризик може бути представлений матеріально-речовими або вартісними показниками. У відносному вигляді ризик може бути визначений як співвідношення суми можливих витрат до вартості основних і оборотних фондів.

У туризмі до витрат належать незаплановані матеріальні витрати, прямі грошові витрати в результаті перевитрат грошей, незапланованих виплат, інфляції, зміни валютних курсів, розкрадання, витрати робочого часу в результаті непередбачених обставин тощо.

Підприємницький ризик можна поділити на [7]:

- Виробничий ризик – це ризик, який пов'язаний безпосередньо з господарською діяльністю підприємства і визначається як імовірність невиконання підприємством своїх зобов'язань за контрактом або угодою із замовником. Він виражається ризиком у реалізації товарів і послуг, помилок у ціновій політиці, ризиком банкрутства. У туристичній діяльності можна виділити такі виробничі ризики: - ризик повного припинення діяльності з якогось напрямку через неможливості поїздок туристів унаслідок форс-мажорних обставин (військові дії, стихійні лиха, епідемії тощо); - ризик неотримання або несвоєчасного отримання грошових коштів за реалізовані туристичні продукти і послуги; - ризик відмови клієнта від туристичної поїздки; - ризик відмови укладених угод про надання позик, інвестицій або кредитів; - ціновий ризик, пов'язаний із визначенням ціни на туристичну продукцію й послуги. Він особливо зростає в умовах швидкої інфляції; - ризик банкрутства як ділових партнерів, так і самого туристичного підприємства.
- Фінансовий ризик - це ймовірність отримання збитків у результаті проведення відповідних операцій у фінансово-кредитній і біржовій сферах, здійснення операцій із цінними паперами. До фінансових ризиків відносять:

- Кредитний ризик пов'язаний із несплатою позичальником основного боргу і відсотків, нарахованих за кредит.
- Відсотковий ризик - це загроза витрат комерційними банками, кредитними установами, інвестиційними фондами через те, що в результаті підвищення процентних ставок, виплачуваних ними по залучених коштах, вони починають перевищувати ставки по наданих кредитах.
- Валютні ризики відображають загрозу валютних витрат, пов'язаних зі зміною курсу однієї іноземної валюти по відношенню до іншої, в тому числі національної валюти, при здійсненні зовнішньоекономічних, кредитних та інших валютних операцій. Для туристичних підприємств цей ризик завжди має суттєве значення.
- Ризик утраченої фінансової вигоди визначається ймовірністю фінансового збитку, який може виникнути в результаті нездійснення якого-небудь заходу або припинення діяльності туристичного підприємства.

• Інвестиційний ризик — це можливість або ймовірність повного або часткового недосягнення (неотримання) очікуваних інвесторами результатів здійснення інвестицій. Нові туристичні проекти мають три види ризиків:
  - ризик, пов'язаний із технічними нововведеннями;
  - ризик, пов'язаний з економічною або організаційною сторонами виробництва;
  - ризик, що визначається "молодістю" підприємства.

Абсолютний ризик оцінюється в грошових одиницях (гривнях, доларах, євро і т.д.), а відносний ризик - у частках одиниці або відсотках. Наприклад, ризик у підприємництві можна вимірювати абсолютною величиною - сумою збитків і витрат, а відносною - ступенем ризику, тобто

ймовірності нездійснення наміченого заходу або недосягнення запланованого рівня прибутку, доходу, ціни.

Підприємницький ризик формується під впливом об'єктивних (екзогенних) і суб'єктивних (ендогенних) факторів.

До найбільш важливих екзогенних факторів у туризмі належать політичні, соціальні фактори, інфляція, зміна податкових ставок і митних зборів, зміна вартості оренди тощо.

На нашу думку, із усіх факторів – соціальна та політична ситуація в країні є найголовнішим фактором, який впливає на динаміку туристичних потоків (осіб). Проаналізувавши дані туристичних потоків (осіб), які наведені в таблиці 1, за 2014-2015 роки, ми бачимо, як негативно вплинули політична та економічна нестабільність в Україні на показники кількості іноземних та вітчизняних туристів обслужених підприємствами туристичної справи.

*Таблиця 1*

**Туристичні потоки Львівської області (осіб) протягом 2010-2016 рр.**

| Показники | 2010 | 2011 | 2012 | 2013 | 2014 | 2015 | 2016 |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Кількість туристів, які обслуговувалися підприємствами туристичної справи | 153939 | 128709 | 124013 | 188520 | 92128 | 112472 | 181827 |
| Кількість іноземних туристів | 9894 | 12955 | 19033 | 16162 | 2015 | 3057 | 8370 |
| Кількість туристів – громадян України, які виїжджали за кордон | 102340 | 81000 | 63706 | 131530 | 61465 | 60830 | 74877 |
| Кількість внутрішніх туристів | 41705 | 34754 | 41274 | 40828 | 28648 | 48585 | 98580 |
| Кількість екскурсантів | 56045 | 17974 | 33508 | 22184 | 26901 | 15002 | 17637 |

Складено за даними [8].

Ендогенні фактори пов'язані з помилками й упущеннями керівництва і персоналу, загальним ставленням керівництва до ризику. Виділяють такі зони підприємницького ризику:

- зону допустимого ризику, в якій підприємець відшкодовує витрати й отримує середній прибуток;
- зону критичного ризику, в якій підприємець відшкодовує тільки витрати виробництва;
- зону катастрофічного ризику, в якій підприємець не тільки не відшкодовує витрати, але і знаходиться у стані банкрутства [7].

Для уникнення або зменшення ризику його необхідно оцінити. Для цього використовуються статистичні, експертні та розрахунково-аналітичні методи:

1) Статистичний метод включає в себе комплексний аналіз системи показників туристичної фірми за визначений відрізок часу, їх зіставлення і розрахунок ризику.
2) Експертний метод передбачає використання зовнішніх експертів для аналізу стану справ фірми і розрахунку ризику.
3) Розрахунково-аналітичний - аналіз показників фірми на основі науково обґрунтованих концепцій.

Основні способи зменшення ризику зводяться до такого:

- страхування ризиків (стихійні лиха, автомобільні катастрофи, ризик невиконання зобов'язань партнерами і т.д.);
- створення спеціального резервного фонду для самострахування за рахунок частини оборотних коштів;
- передача частини ризику іншим особам і організаціям шляхом страхування бізнесу і працівників;
- захист службової або комерційної таємниці шляхом запобігання крадіжкам інформації і розголосу комерційної таємниці [7].

Передумовою виникнення страхування є ризик.

- Страховий ризик - це певна подія, на випадок якої проводиться страхування та яка має ознаки ймовірності та випадковості настання. Зміст ризику і міра його вірогідності визначають межі страхового захисту. За своїм змістом, ризик є подією з негативними, особливо невигідними економічними наслідками. Вони можуть виникнути в майбутньому в будь-який момент, у невідомих масштабах. У страхуванні ризики визначаються кількома основними поняттями. Насамперед, ризик - це конкретне явище або сукупність явищ, із виникненням яких відбуваються виплати з утвореного страхового фонду.

Ризик означає невпевненість у можливому результаті. Ми зустрічаємося з ризиком щоденно. Для всіх видів ризиків характерний фактор невизначеності. При усвідомленні ситуації ризику виникають рішення, спрямовані на ліквідацію або максимальне обмеження ситуації ризику. Особливе значення ці питання мають у розв'язанні економічних проблем. Туристична діяльність часто пов'язується з можливістю негативних наслідків і несприятливих ситуацій.

Розрізняють такі види ризиків: страхові та не страхові. *Страхові ризики* - це ризики, які можна застрахувати, *не страхові ризики* - ризики, які неможливо застрахувати.

Найбільш численну групу складають страхові ризики. Щоб встановити, чи є даний ризик страховим, необхідно застосовувати певні критерії. По-перше, ризик, що включається в розмір відповідальності страхової компанії має бути з ймовірним характером високого рівня настання. По-друге, ризик має бути випадковим. Це означає, що об'єкту, який підлягає страхуванню, не загрожує небезпека. При цьому обом сторонам договору страхування конкретний момент настання страхового випадку й можливий обсяг збитку, як і його наслідки, наперед не відомий. По-третє, випадковість прояву певного ризику доцільно співвідносити з

масою однорідних об'єктів. Із цією метою організовується статистичне спостереження, аналіз даних якого дозволяє встановити відповідну прогнозну страхову премію. Крім того, статистична інформація уможливлює висновок про закономірність прояву ризику стосовно сукупності однорідних об'єктів. По-четверте, настання страхового випадку, яке виражається в реалізації ризику, не повинно залежати від волевиявлення страховика або інших зацікавлених осіб. Недоцільно приймати на страхування спекулятивні ризики. По-п'яте, момент настання страхового випадку не можна визначити ні за часом, ні в просторі. По-шосте, страхова подія не може мати розмірів катастрофічного лиха, тобто охоплювати масу в рамках величезної сукупності, спричиняючи масові збитки. По-сьоме, шкідливі наслідки реалізації ризику необхідно виміряти й оцінити.

Сукупність страхових ризиків складає обсяг страхової відповідальності за договором страхування, який виражається за допомогою страхової суми договору. Ціна ризику у вартісному вираженні оцінюється тарифною ставкою, яка розраховується на 100 грошових одиниць страхової суми або у відсотках до її абсолютної величини. Страхова компанія має постійно стежити за зміною ризику в тих чи інших туристичних підприємствах, вести відповідний статистичний облік, аналізувати й обробляти інформацію. Опираючись на одержані результати про можливу динаміку ризиків, страховик робить його оцінку. Вона полягає в аналізі всіх ризикових обставин, що характеризують показники ризику. Страховий захист господарської діяльності туристичних підприємств практично охоплює три великі групи подій:

1. Страхування від вогню та інших видів стихійних лих: - споруд і обладнання; - оборотних коштів; - майна третіх осіб; - готівкових і цінних паперів; - особистого майна працівників, за винятком

наявних цінних паперів та ювелірних виробів; - витрат на обладнання приміщень.

2. Страхування від наслідків злочинної діяльності: - викрадення обладнання, товарів, майна третіх осіб, готівки, акцизних знаків, облігацій, векселів, чеків, ювелірних виробів і злитків дорогоцінних металів; - терористичних актів, здійснюваних із метою утворення хаосу, залякування; - актів вандалізму.
3. Страхування від техногенних збитків: - електричні розряди; - аварії водопроводу або опалювальної мережі; - розлив стоків; - зіткнення "чужого" автомобіля з об'єктом, який знаходиться у власності фірми; - биття скла (вікон, прилавків, вітрин і рекламних табло, дзеркал тощо).

Розвинуті страхові ринки, такі як в США або країнах Західної Європи, мають спеціалізовані сектори страхування туризму. Крім цього, на цих ринках не спеціалізовані страхові компанії здійснюють діяльність типу "all risk" зі страхування від усіх видів ризику. Ціни страхових послуг формуються в залежності від ризику, ринкової кон'юнктури, а також від конкуренції між учасниками ринку.

На відміну від суспільної або державної підтримки, сутність страхування полягає в тому, що необхідні для нього кошти виділяються самими застрахованими суб'єктами. У результаті укладення договору страхування туристична фірма отримує страховий захист у формі послуги, пропорційної фінансовим витратам на внески. Можна виділити такі переваги, які отримує туристична фірма завдяки страхуванню:

- переніс на страховика визначених видів ризику (функція передачі ризику внаслідок страхових внесків). Туристична фірма отримує можливість оцінити величину цих видів ризику і включити їх у ціну туристичного продукту у формі страхових внесків. Значення страхування полягає передусім у зменшенні або в повному виключенні

необхідності накопичувати кошти для компенсації ймовірних збитків, а також появи відчуття небезпеки;

- при виникненні страхового випадку економічні наслідки втрати всього майна або його частини компенсуються грошовими коштами, а застрахований суб'єкт повертається в стан, в якому він був до завдання збитків (функція компенсації збитків);
- страховий захист більш дешевий, ніж формування власних фінансових резервів і безперервна підтримка їх на рівні, необхідному для покриття ймовірних збитків. Окрім цього, накопичення резервів для досягнення обговорених цілей не дає жодних податкових привілеїв або пільг. Водночас страхові внески включаються в собівартість і зменшують податкову базу або іншим чином зменшують податки;
- страхування підвищує шанси на отримання туристичною фірмою кредитів, оскільки зростає її надійність із точки зору банку внаслідок того, що частина можливих видів ризику переноситься на третю сторону. Крім цього, страхування відіграє роль забезпечення кредиту у формі гарантії його повернення. Страхування від пожежі має важливе значення при отриманні піротехнічного кредиту, автотранспортне страхування - при фінансуванні купівлі автомобіля або при отриманні його в лізинг;
- у результаті укладення договору страхування прямим і матеріальним способом оформляються юридичні відносини з третіми особами (функція нейтралізації). Завдяки страхуванню громадянської відповідальності, обов'язки здійснювати страхову виплату переходять від туристичної фірми до страхувальника. Виконання претензій з боку самої туристичної фірми на відшкодування збитків і виконання інших зобов'язань однозначно лягають на страхувальника, що попереджає можливі конфлікти багатосторонніх інтересів. Аналогічно реалізуються

й різні форми страхування клієнтів, наприклад паркінгові, багажу, від нещасних випадків, медичні тощо;

- у разі смерті співвласника туристичної фірми страхувальник надає кошти спадкоємцям для покриття можливих різноманітних заборгованостей і цим самим виключає подрібнення базового капіталу;
- страхування позитивно впливає на обмеження видів ризику, завдяки чому увага концентрується не на охоплених ним загрозах [7].

Результати спостережень засвідчують, що нехтування ризиком у процесі планування діяльності спричинює небезпеку понесення витрат та недосягнення поставлених цілей. Водночас надмірна обачність може призвести до втрати потенційної переваги і марнотрацтва. За таких обставин все більшого значення набувають діагностика та активний контроль ризику. Ці дії полягають в ідентифікації всіх небезпек і шансів, які можуть вплинути на можливості реалізації задекларованих завдань підприємством, а в подальшому - на використання методів і знарядь, що дають змогу обмежувати негативні й ефективно використовувати позитивні наслідки реалізації ризику. Цей процес визначається як управління ризиком.

Управління ризиком - це практична діяльність з пом'якшення впливу негативних наслідків ризиків на керовану систему, яка передбачає розроблення різних заходів, що сприяють усуненню можливих негативних наслідків ризику. До таких заходів належать процедури попереджувального характеру, які передбачають конкретні рекомендації для осіб, що приймають і реалізують ризикові рішення, інструкції з реалізації обраної ризикової альтернативи тощо.

Управління ризиком має сприяти підприємству в досягненні основних цілей на шляху елімінації загроз та пошуку шансів. Спосіб реалізації підприємством основних завдань, які накладаються на процес

управління ризиком, може бути різний, однак застосовувані процедури відбуваються у визначеній послідовності й охоплюють:

- ідентифікацію видів ризику, яким піддається підприємство;
- оцінку потенційного впливу визначених видів ризику на результати діяльності;
- вибір і впровадження методів контролю та моніторингу ризику.

У випадку невизначеності туристичне підприємство робить різні кроки, які мають на меті уникнути небажаних наслідків прийняття рішення за відсутності знань. У сучасній практиці застосовують декілька способів (методів) зменшення ризику [4]:

- уникнення ризику завдяки неучасті у ризикованому заході;
- набуття додаткової інформації (купівля або самостійне отримання інформації);
- диверсифікація діяльності;
- передача частини ризику іншим особам і організаціям завдяки страхуванню бізнесу і працівників;
- страхування у страхових компаніях;
- самострахування (створення позабюджетних фондів за рахунок частини оборотних коштів).

**Висновок.** На нашу думку, туристична діяльність містить велику кількість явних та прихованих загроз, які небезпечні, як для туристів, так і для підприємств. Використання методів і прийомів контролю ризику дає змогу розробити адекватні стратегії реагування на ризик. Слід зазначити, що така діяльність сприяє більш ефективному використанню засобів і покращенню конкурентної позиції туристичного підприємства.

**Література**


1. Білецька І.М. Організація підприємницької діяльності у туризмі: навчальний посібник / І.М. Білецька, І.Ф. Карташевська, О.В.Плугарь; за заг.ред. С.Ю. Цьохли; Таврійський нац.ун-т ім. В.І. Вернадського. – Сімферополь: ДІАЙПІ, 2011. – 244 с.
2. Вітлінський В.В. Ризик у менеджменті / В.В. Вітлінський, С.І. Наконечний. – К.: Борисфен-М, 1996. – 325 с.
3. Вітлінський В.В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком / В.В. Вітлінський, П.І. Верчено. – К.: КНЕУ, 2000. – 292 с.
4. Кудла Н.Є. Менеджмент туристичного підприємства: підручник / Н. Є. Кудла. – К.: Знання, 2012. – 343 с.
5. Кокорєва О.В. Вдосконалення управління туристичних підприємств / О.В. Кокорєва. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Ekonk/2012_1/2012/econ.
6. Пробоїв О.А., Кривко О.Р. Управління ризиками в діяльності підприємств туристичної індустрії [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=66295
7. Розвиток туристичного бізнесу регіону. Навчальний посібник. За редакцією д.е.н., проф. Школи І.М. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://tourlib.net/books_ukr/shkola3-3.htm
8. Тимчишин-Чемерис Ю.В., Пастернак О.І. Напрями підвищення конкурентоспроможності підприємств туристичної справи в Україні / Ю.В. Тимчишин-Чемерис, О.І. Пастернак // Міжнародний Науковий Журнал (International Scientific Journal) ІНТЕРНАУКА: Збірник наукових праць. – Випуск 7 (29). – Київ: 2017. – 165-171 с.
9. Школа І.М. Менеджмент туризму: підручник / І.М. Школа, О.П. Корольчук. – Чернівці: Книги - ХХІ, 2011. – 464 с.
10. Ризики туристів [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://studopedia.com.ua/1_41693_riziki-turistiv.html